

A la recerca del temps perdut IV

MARCEL PROUST

Sodoma i Gomorra

Traducció de VALÈRIA GAILLARD

Proa

MARCEL PROUST

SODOMA I GOMORRA

A LA RECERCA DEL TEMPS PERDUT IV

Traducció de Valèria Gaillard Francesch

Proa

Proa
A Tot Vent

Per aquest projecte, Valèria Gaillard Francesch ha rebut el suport de l'ALCA, en el marc de les Residències d'escriptures del Chalet Mauriac, propietat de la Regió Nova Aquitània, a Saint-Symphorien.

La traducció d'aquesta obra ha estat acarada amb l'àudio CD de *Sodome et Gomorrhe* llegit per Guillaume Gallienne, de la Comédie-Française, editat per Éditions Thélème. ISBN 2-87862-401-7 17 CDs.

Amb el suport del Departament de Cultura

Títol original: *Sodome et Gomorrhe*

Primera edició: octubre del 2021

© de la traducció: Valèria Gaillard Francesch, 2021

Disseny de la coberta: Núria Zaragoza

Il·lustració de la coberta: © Sonia Alins

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Proa

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.proa.cat

Composició: Realització Planeta

DIPÒSIT LEGAL: B. 15.935-2021

ISBN: 978-84-7588-900-9

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

TAULA

Part I	9
Part II	51
Capítol primer	53
Capítol segon	234
Capítol tercer	471
Capítol quart	631

Primera aparició dels homes-dona, descendents dels habitants de Sodoma que es van salvar del foc del cel.

La dona tindrà Gomorra i l'home tindrà Sodoma.

ALFRED DE VIGNY

Ja sabem que força abans d'anar aquell dia (el dia que es va celebrar la vetllada de la princesa de Guermantes) a fer al duc i a la duquessa de Guermantes la visita que acabo d'explicar, havia espilat la seva tornada i, mentre va durar la vigilància, havia realitzat una descoberta que concernia particularment el senyor de Charlus, però tan important en si mateixa que fins ara, fins al moment de poder atorgar-hi l'espai i l'extensió desitjats, he posposat relatar-la. Jo havia abandonat, tal com he explicat, el meravellós punt d'observació, tan confortablement instal·lat a dalt de la casa, des d'on s'abasten les costes accidentades per on es puja fins al palauet de Bréquigny, i que estan alegrement decorades a la italiana pel campanar rosa de la cotxera propietat del marquès de Frécourt. Quan vaig pensar que el duc i la duquessa estaven a punt de tornar, em va semblar més pràctic fer guàrdia a l'escala. Trobava a faltar una mica el meu retir

d'altitud. Però a aquella hora, la de després de dinar, ja no tant, perquè no hauria pogut contemplar, com al matí, els minúsculs personatges pictòrics, que amb la distància es convertien en els lacais del palauet de Bréquigny i de Tresmes, enfilant lentament la costa abrupta, plomell en mà, entre les amples fulles de mica transparents que es retallaven tan graciosament en els contraforts vermells. A manca de la contemplació del geòleg, almenys tenia la del botànic, i mirava a través dels porticons de l'escala el petit arbust de la duquessa i la planta preciosa exposats al pati amb la mateixa insistència que posem a fer sortir els joves maridables, i em preguntava si, per un atzar providencial, l'insecte improbable vindria a fer una visita al pistil ofert i desatès. La curiositat m'envaïa cada vegada més, vaig baixar fins a la finestra de la planta baixa, també oberta, amb els finestrons porticons mig closos. Sentia perfectament, preparant-se per sortir, Jupien, que no em podia descobrir darrere la persiana on m'estava immòbil fins al moment en què em vaig apartar bruscament cap a un cantó per por que no em veiés el senyor de Charlus, que travessava el pati xin-xano per anar a casa de la senyora de Villeparisis, panxut, envellit per la llum del dia, canós. Havia calgut una indisposició de la senyora de Villeparisis (conseqüència de la malaltia del marquès de Fierbois amb qui ell estava enemistat a mort) perquè el senyor de Charlus fes una visita, potser la primera de la seva vida, a aquella hora. Perquè amb aquesta singularitat dels Guermantes que, en comptes d'adaptar-se a la vida mundana, la modificaven segons els seus costums personals (no mundans, creien, i dignes, per consegüent, perquè s'humiliés davant seu aquesta cosa sense cap mena de valor, la mundanitat: és per això que la senyora de Marsantes no tenia dia fix de visita, sinó que rebia cada matí de les deu del matí a les dotze del migdia), el

baró, que dedicava aquest temps a la lectura, la recerca d'antigalles, etc., només feia visites entre les quatre i les sis de la tarda. A les sis anava al Jockey o a passejar-se pel Bois. Poc després, vaig tornar a recular perquè Jupien no em veïés; aviat seria l'hora en què sortia cap a l'oficina de la qual no tornava fins a l'hora de sopar, i des que la seva neboda, feia una setmana, se n'havia anat amb les seves aprenentes a casa d'una clienta al camp per enllestir un vestit, de vegades ni això. Després, segur que ningú no em podia veure, vaig decidir no bellugar-me més per por de perdre'm, si el miracle es produïa, l'arribada improbable (a través de tants obstacles, distància, riscos adversos, perills) de l'insecte enviat de ben lluny com a ambaixador a la verge que des de feia tant de temps allargava la seva espera. Jo sabia que aquesta espera no era més passiva que en la flor mascle, i els seus estams s'havien girat espontàniament perquè l'insecte pogués rebre-la més fàcilment; de la mateixa manera, la flor-femella que era allà, si venia l'insecte, arquejaria coquetament els seus «pistils» i, perquè pogués penetrar-la millor, faria imperceptiblement, com una joveneta hipòcrita però ardent, la meitat del camí. Les lleis del món vegetal estan governades al seu torn per lleis cada vegada més elevades. Si la visita d'un insecte, és a dir, l'aportació de la llavor d'una altra flor, sol ser necessària per fecundar una flor és perquè l'autofecundació, la fecundació per la mateixa flor, com els matrimonis repetits en una mateixa família, comportaria la degeneració i l'esterilitat, mentre que el creuament operat pels insectes proporciona a les generacions següents de la mateixa espècie un vigor desconegut per les anteriors. No obstant això, aquest impuls pot ser excessiu, l'espècie es pot desenvolupar desmesuradament; aleshores, així com una antitoxina defensa de la malaltia, la tiroides ens regula el pes, la derrota ve a castigar l'orgull i la fatiga

el plaer, i així com el son descansa al seu torn de la fatiga, així també un acte excepcional d'autofecundació arriba de manera oportuna per fer un pas més enllà, un cop de fre, fa entrar de nou en la norma la flor que n'havia sortit de forma exagerada. Les meves reflexions es veien arrossegades per un pendent que descriuré més endavant, i ja havia extret de l'aparent astúcia de les flors una conclusió sobre tota una part inconscient de l'obra literària, quan vaig veure el senyor de Charlus que sortia de casa de la marquesa. Només havien transcorregut uns quants minuts des que hi havia entrat. Potser s'havia assabentat directament per la seva vella parenta, o només per un servent, de la gran millora o, més ben dit, del restabliment complet del que tan sols havia estat un lleuger malestar de la senyora de Villeparisis. En aquell moment, quan creia que ningú l'observava, les parpelles abaixades contra el sol, el senyor de Charlus havia relaxat la tensió del rostre, amortit la vitalitat fictícia que en ell alimentava la conversa i la força de voluntat. Pàl·lid com el marbre, tenia un nas poderós, les seves delicades faccions ja no rebien d'una mirada voluntària un significat diferent que alterés la bellesa del seu modelatge; res més que un Guermentes, semblava ja esculpit, ell, Palamède XV, a la capella de Combray. Però aquests trets generosos d'una família sencera adquirien tanmateix en el rostre del senyor de Charlus una finor més espiritualitzada, sobretot més dolça. Em sabia greu per ell que adulterés habitualment amb tantes violències, rareses desagradables, xafarderies, duresa, susceptibilitat i arrogància, que ocultés rere una brutalitat postissa l'amenitat, la bondat que en el moment que sortia de casa de la senyora de Villeparisis jo veia que se li plasmava de forma tan ingènua al rostre. Aclucant els ulls contra el sol, semblava gairebé somriure; vist així, relaxat i com al natural, el seu rostre em semblava tan afec-

tuós, tan desarmat, que no vaig poder evitar pensar fins a quin punt el senyor de Charlus s'hauria enfadat si hagués sabut que l'estaven observant; perquè en el que em feia pensar aquell home que se sentia tan orgullós, que presumia tant de virilitat, a qui tothom li semblava odiosament efeminat, en el que em feia pensar de cop, de tant com en tenia fugaçment els trets, l'expressió, el somriure, era en una dona!

Em disposava a apartar-me altra vegada perquè no em pogués veure; no en vaig tenir temps, ni la necessitat. El que vaig veure! Cara a cara, al pati on segurament no s'havien creuat mai (el senyor de Charlus només venia al palauet de Guermantes a la tarda, a les hores en què Jupien era a l'oficina), el baró, que de cop havia obert els ulls mig closos, observava amb una atenció extraordinària l'antic armiller a la porta de la seva botiga, mentre aquest, clavat de sobte davant del senyor de Charlus, arrelat com una planta, contemplava amb un posat meravellat la corpulència del baró madur. Però, cosa encara més sorprenent, en canviar l'actitud del senyor de Charlus, la de Jupien es va posar instantàniament, com obeïnt les lleis d'un art secret, en harmonia amb ella. El baró, que ara intentava dissimular l'impacte que havia sentit, però que, malgrat la seva indiferència fingida, semblava allunyar-se a contracor, anava, venia, mirava al buit de la manera que, segons creia, li realçava la bellesa de les pupil·les, adoptant un aire fatu, despreocupat, ridícul. I Jupien, perdent de seguida l'aspecte humil i bo que sempre li havia vist, havia redreçat —en perfecta simetria amb el baró— el cap i imposat a la seva cintura un port afavoridor, recolzant el puny al maluc amb una impertinència xulesca, traient el darrere, adoptant poses, en definitiva, amb la coqueteria que hauria pogut tenir l'orquídia davant del borinot providencialment aparegut. No sabia

que pogués fer una fila així, tan antipàtica. Però també ignorava que fos capaç d'interpretar d'improvís el seu paper en aquella típica escena de dos muts, que (si bé es trobava per primer cop en presència del senyor de Charlus) semblava haver assajat llargament; aquesta perfecció només s'aconsegueix espontàniament quan, a l'estranger, ens trobem un compatriota amb qui l'entesa és automàtica, en ser l'intèrpret idèntic, i encara que no ens haguem vist mai abans.

Aquesta escena, fora d'això, no era positivament còmica, estava marcada per una estranyesa, o si es vol, per una naturalitat de bellesa creixent. Per molt que el senyor de Charlus intentés adoptar un aire despreocupat i abaixés distretament les parpelles, de tant en tant les alçava i llançava a Jupien una mirada atenta. Però (sens dubte perquè pensava que una escena així no es podia allargar indefinidament en aquell lloc, o per raons que es comprendran més endavant o, en darrer terme, per aquest sentiment de la brevetat de totes les coses que ens fa voler fer diana a cada llançament, i que converteix en tan emocionant l'espectacle de qualsevol amor), totes les vegades que el senyor de Charlus mirava Jupien, s'ho feia venir bé perquè la seva mirada anés acompanyada d'una paraula, i això la feia del tot diferent de les mirades habitualment adreçades a una persona que coneixem poc o gens ni mica; mirava Jupien amb aquella fixesa particular d'algú que està a punt de dir-vos: «Disculpi la meva indiscreció, però duu un fil blanc i llarg penjant a l'esquena», o bé: «Potser m'equivoco, però vostè deu ser també de Zuric, em sembla que l'he vist sovint a l'antiquari». Així era la pregunta que semblava formular intensament a Jupien, cada dos minuts, la ullada del senyor de Charlus, igual que aquelles frases interrogatives de Beethoven, repetides indefinidament, a intervals iguals,

i destinades —amb un luxe exagerat de preparacions— a introduir un nou motiu, un canvi de to, una «tornada». Però precisament la bellesa de les mirades del senyor de Charlus i de Jupien procedia, al contrari, del fet que, almenys provisionalment, no semblaven tenir per objectiu conduir a res. Era la primera vegada que veia el baró i Jupien manifestar-la, aquesta bellesa. En els ulls de l'un i l'altre, era el cel no de Zuric el que acabava d'alçar-se, sinó el d'alguna ciutatella oriental de la qual encara no havia endevinat el nom. Fos quin fos el motiu que pogués retenir el senyor de Charlus i l'armiller, semblava que havien tancat un acord i que aquelles inútils mirades no eren més que preludis rituals, similars als festejos que se celebren abans d'un casament concertat. Més a prop encara de la natura —i la multiplicitat d'aquestes comparacions és en ella mateixa encara més natural en la mesura que un mateix home, si l'examinem durant uns minuts, sembla successivament un home, un home-ocell o un home-insecte, etc.—, s'hauria dit dos ocells, el mascle i la femella, el mascle intentant avançar, la femella —Jupien— no responent més amb cap senyal a aquella operació, però mirant el seu nou amic sense sorpresa, amb una fixesa despistada, considerada evidentment més torbadora i l'única útil vist que el mascle havia fet el primer pas, i es limitava a allisar-se les plomes. Finalment, va semblar que amb la indiferència de Jupien no en tenia prou; de la certesa d'haver seduït a fer-se anar al darrere i desitjar només hi havia un pas, i Jupien, decidit a anar-se'n a treballar, va sortir per la porta cotxera. No va ser, tanmateix, fins després d'haver girat dos o tres cops el cap que es va esmunyir pel carrer i el baró, tremolant davant la possibilitat de perdre-li la pista (xiulant amb aire fanfarró, no sense cridar abans un «a reveure» al conserge que, mig borratxo i parlant amb els seus convidats a la cui-

na, ni el va sentir), s'hi va precipitar per atrapar-lo. Al mateix instant que el senyor de Charlus havia franquejat la porta xiulant com un gran borinot, un altre, aquest de debò, feia la seva entrada al pati. Qui sap si no era aquest que l'orquídia esperava des de feia tant de temps, i que venia a portar-li el pol·len tan escàs i sense el qual romandria verge? Però em van distreure de seguir l'enjogassament de l'insecte, perquè al cap d'uns minuts, cridant més la meua atenció, Jupien (potser per agafar un paquet que va endur-se més tard i que, emocionat per l'aparició del senyor de Charlus, havia oblidat, potser simplement per una raó més natural) va tornar, seguit del baró. Aquest, decidit a precipitar les coses, va demanar foc a l'armiller, però de seguida va observar: «Li demano foc, però veig que m'he oblidat els cigars». Les lleis de l'hospitalitat van imposar-se sobre les regles de la coqueteria. «Entri, li oferirem tot el que vulgui», va dir l'armiller, en el rostre del qual l'alegria va substituir el desdeny. La porta de la botiga es va tancar darrere seu i no vaig poder sentir res més. Havia perdut de vista el borinot, i desconeixia si era l'insecte que li calia a l'orquídia, però ja no dubtava, per a un insecte raríssim i una flor captiva, de la possibilitat miraculosa que es conjuguessin, quan el senyor de Charlus (simple comparació de les casualitats providencials, siguin quines siguin, i sense la mínima pretensió científica de relacionar certes lleis de la botànica i el que s'anomena de manera bastant incorrecta homosexualitat), que, des de feia anys, només anava a aquella casa a les hores en què Jupien no hi era, per l'atzar d'una indisposició de la senyora de Villeparisis, havia conegut l'armiller i amb ell la bona fortuna reservada als homes de la classe del baró per una d'aquestes persones que fins i tot poden ser, com veurem, infinitament més joves que Jupien i més bells, l'home predestinat perquè aquests tinguin

la seva dosi de voluptat en aquesta Terra: aquell a qui només li agraden els senyors grans.

El que acabo de dir aquí, d'altra banda, no ho vaig comprendre fins al cap d'uns quants minuts, de tant com s'adhereixen a la realitat aquestes propietats d'ésser invisible, fins que una circumstància l'en hagi despullat. En tot cas, de moment em sentia ben disgustat per no poder continuar sentint la conversa entre l'antic armiller i el baró. Aleshores vaig veure la botiga en lloguer separada de la de Jupien només per un envà extremament prim. Per anar-hi només havia de pujar al nostre apartament, arribar fins a la cuina, baixar l'escala de servei fins al soterrani, recórrer-lo per dins vorejant el pati i, un cop al lloc del subsol on fins feia quatre mesos l'ebenista serrava les fustes, i on Jupien pensava guardar el carbó, pujar els pocs esgraons que donaven accés a l'interior de la botiga. Així, faria tot el recorregut a cobert, no em veuria ningú. Era el camí més prudent. No va ser el que vaig seguir, sinó que vaig vorejar les parets, vaig fer la volta al pati a l'aire lliure procurant no ser vist. Si no em va veure ningú, crec que ho dec més a l'atzar que a la meva saviesa. I per al fet d'haver pres una decisió tan imprudent, quan el recorregut pel soterrani era tan segur, només hi veig tres raons possibles, si és que n'hi ha alguna. D'entrada la impaciència. Després, potser un fosc record de l'escena de Montjouvain, amagat davant la finestra de la senyoreta Vinteuil. En realitat, les coses d'aquest gènere a què vaig assistir sempre van tenir, en la seva posada en escena, el caràcter més imprudent i menys versemblant, com si les revelacions d'aquesta mena no fossin altra cosa que la recompensa d'un acte altament arriscat, encara que en part clandestí. Finalment, amb prou feines m'atreveixo a confessar, per culpa del seu caràcter infantil, la tercera raó que va ser, n'estic segur, inconscient-

ment determinant. Des que per verificar —i veure desmentits— els principis militars de Saint-Loup, havia seguit a fons les guerres dels bòers, m'havia sentit empès a llegir antics relats d'exploracions, de viatges. Aquests relats m'havien apassionat i provava d'aplicar-los a la vida corrent per donar-me més valor. Quan els atacs m'havien obligat a quedar-me uns quants dies i nits seguits no només sense dormir, sinó sense poder-me estirar, sense beure i sense menjar, en el moment en què el cansament i el patiment eren tan grans que creia que no me'n sortiria mai, aleshores pensava en tal viatger tirat per terra, enverinat per herbes malsanes, tremolant de febre amb la roba xopa d'aigua de mar i que, malgrat tot, es trobava millor al cap d'un parell de dies, reprenia la marxa a l'atzar a la recerca d'uns nadius que potser resultarien antropòfags. El seu exemple em tonificava, em tornava l'esperança, i m'averkonyia haver-me deixat endur pel desànim. Pensant en els bòers que, amb les tropes angleses al davant, no temien exposar-se quan calia travessar, abans d'arribar a una bardissa, zones de camp ras, pensava: «Seria patètic que jo, que acabo de batre'm sense por en diversos duels per l'afer Dreyfus, em comportés ara com un pusil·lànim quan el camp d'operacions és simplement el nostre pati, i l'únic acer que he de témer és la mirada dels veïns, que tenen altra cosa a fer que mirar al pati».

Però quan vaig arribar a la botiga, evitant en la mesura del possible fer cruixir el parquet, adonant-me que el soroll més lleuger a la botiga de Jupien se sentia des de la meva, vaig pensar fins a quin punt l'armiller i el senyor de Charlus havien estat imprudents i com la sort els havia ajudat.

No gosava ni respirar. El palafrener dels Guermantes, aprofitant sens dubte la seva absència, havia portat a la botiga on em trobava una escala de mà que normalment es

guardava a la cotxera. I si m'hi hagués enfilat, hauria pogut obrir la lluernia i sentir-ho tot com si estigués ben bé a la botiga de Jupien. Però tenia por de fer soroll. A més, era inútil. Ni tan sols vaig haver de lamentar haver arribat a la botiga uns minuts després. Ja que, pel que vaig sentir els primers moments a la de Jupien, i que només eren sons inarticulats, suposo que van intercanviar ben poques paraules. La veritat és que aquells sons eren tan violents que, si no haguessin estat tota l'estona repetits una octava més alta per un gemec paral·lel, hauria pogut pensar que una persona n'estava degollant una altra al meu costat i que, tot seguit, l'assassí i la víctima ressuscitada prenién un bany per esborrar les traces del crim. Més tard vaig arribar a la conclusió que hi ha una cosa igual de sorollosa que el patiment, i és el plaer, sobretot quan s'hi afegeixen —a manca de por de tenir fills, i això aquí era impossible malgrat l'exemple poc probatori de la *Llegenda daurada*— preocupacions immediates de neteja. Finalment, al cap d'una mitja hora (durant la qual m'havia enfilat a l'escala amb gran sigil per veure a través de la lluernia que no vaig obrir), es van posar a parlar. Jupien rebutjava amb contundència els diners que el senyor de Charlus li volia donar. «¿Per què duu el mentó afaitat així?», va dir al baró amb veu melindrosa. «És tan bonica una bona barba!». «Bah!, quin fàstic!», va respondre el baró. Amb tot, s'entretenia al llindar de la porta i demanava a Jupien informacions sobre el barri. «¿No sap res del venedor de castanyes de la cantonada, el de l'esquerra no, és horrorós, sinó el de la banda dels parells, un xicot ben plantat i morè? I el farmacèutic del davant té un ciclista molt amable que li duu els medicaments». Aquestes preguntes van molestar visiblement Jupien perquè, redreçant-se amb el despit d'una gran coqueta traïda, va respondre: «Ja veig que és molt enamoradís». Proferit en

un to afligit, glacial i amanerat, el retret va afectar el senyor de Charlus que, per esborrar la mala impressió que la seva curiositat havia produït, va adreçar a Jupien, massa baixet perquè jo pogués distingir bé les paraules, un prec que sens dubte requeria allargar l'estada a la botiga, i que va emocionar prou l'armiller per esborrar-li la tristor, ja que va mirar atentament la cara del baró, grassa i congestionada sota els cabells grisos, amb l'expressió inundada de felicitat d'algú a qui acaben d'afalagar profundament l'amor propi i, decidit a concedir al senyor de Charlus el que li acabava de demanar, Jupien, després de comentaris mancats de qualsevol refinament del tipus «Té un cul com una semall!», va dir al baró amb un aire rialler, emocionat, superior i agraït: «Au va, sí, ganàpia!».

«Si insisteixo sobre el conductor de tramvia», va reprendre el senyor de Charlus amb tenacitat, «és perquè, al marge de tot, podria presentar algun interès per a la tornada. En efecte, de vegades em passa, com el califa que recorria Bagdad i el prenien per un simple mercader, que condescendeixo a seguir una personeta curiosa que m'ha cridat l'atenció per la seva silueta». Aquí faig la mateixa observació que havia fet sobre Bergotte. Si mai havia de respondre davant d'un tribunal, el baró no faria servir frases adequades per convèncer els jutges, sinó frases bergottesques que el seu tarannà literari particular li suggeria de manera natural i que emprava amb plaer. De manera similar, el senyor de Charlus gastava amb l'armiller el mateix llenguatge que hauria emprat amb la gent del seu cercle, fins i tot exagerant-ne els tics, ja fos perquè la timidesa contra la qual s'esforçava a lluitar l'empenyia a un orgull excessiu, ja fos perquè, impedit-lo de controlar-se (perquè ens sentim més cohibits davant d'algú que no pertany al nostre ambient), la timidesa el forçava a desvelar, a despullar la

seva autèntica natura, la qual, efectivament, era orgullosa i una mica estrafolària, tal com deia la senyora de Guermantes. «Per no perdre-li la pista», va prosseguir, «salto com un professor, com un metge jove i atractiu, al mateix tramvia que la personeta, de la qual parlem en femení només per seguir la regla (com diem, parlant d'un príncep: ¿Sa Majestat està recuperada?). Si canvia de tramvia, agafo, potser amb els microbis de la pesta, aquesta cosa increïble que anomenen “correspondència”, un número, i que, encara que me'l donin *a mi*, no sempre és el número ! I així canvio fins a tres, quatre vegades de “cotxe”. De vegades em planto a les onze del vespre a l'estació d'Orléans, i després cal tornar, és clar! I l'estació d'Orléans encara! Una vegada, per exemple, que no vaig poder entaular conversa abans, vaig arribar fins a Orléans en un d'aquells espantosos wagons en què l'única vista que es té, entre triangles de labors dites de “malla”, és la fotografia de les principals obres mestres d'arquitectura del trajecte. Només quedava un lloc lliure, al davant tenia, com a monument històric, una “vista” de la catedral d'Orléans, que és la més lletja de França, i tan pesada de mirar així, a desgrat, com si m'haguessin obligat a mirar les seves torres en la bola de vidre d'aquells portaplomes òptics que provoquen oftàlmies. Vaig baixar a Aubrais al mateix temps que la meua jove personeta, a qui per desgràcia la seva família (i això que jo li suposava tots els defectes menys el de tenir una família!) esperava a l'andana. El meu únic consol, mentre esperava el tren que em tornaria a París, va ser la casa de Diana de Poitiers. Per molt que seduís un dels meus ancestres reials, hauria preferit una bellesa més viva. És per això, per remeiar l'avorriment d'aquestes tornades en solitari, que m'hauria agradat bastant conèixer un mosso dels *wagons-lits*, un conductor d'autobús. Però no s'espanti», va concloure el baró, «tot

plegat és tan sols una qüestió de gènere. Amb els joves de l'alta societat, per exemple, no desitjo cap possessió física, però no estic tranquil fins que no els he tocat, no em refereixo materialment, sinó tocat la seva corda sensible. Quan, en comptes de deixar les meves cartes sense resposta, un jove no para d'escriure'm i està a la meva disposició moral, em sento apaivagat, o almenys ho estaria si aviat no em sentís atribolat per un altre. És força curiós, oi? A propòsit dels joves de l'alta societat, entre els que venen aquí, en coneix algun?». «No, tresoret. Ah! Sí, un de morè, molt alt, amb monocle, que sempre riu i es gira». «No veig qui pot ser». Jupien va completar el retrat, però el senyor de Charlus no acabava de veure qui podia ser, perquè ignorava que l'antic armiller era una d'aquelles persones, més nombroses del que ens pensem, que no recorden el color dels cabells de la gent que coneixen poc. Però a mi, que coneixia aquest defecte de Jupien, i que vaig substituir morè per ros, el retrat em va semblar correspondre exactament al duc de Châtellerault. «Per tornar als joves que no pertanyen al poble», va prosseguir el baró, «ara per ara em té absorbit un homenet estrany, un petitburgès intel·ligent que es mostra davant meu amb una incivilitat sorprenent. No té ni la més remota idea del prodigiós personatge que soc jo i del microscòpic vibrió que ell representa. Fet i fet, tant se val, aquest ase pot bramar tant com li plagui davant de la meva augusta capa de bisbe». «Bisbe!», va exclamar Jupien, que no havia entès ni un borrall de les darreres frases pronunciades pel senyor de Charlus, però a qui la paraula bisbe havia deixat garratibat. «Però això no té res a veure amb la religió», va dir. «Tinc tres papes en la meva família», va respondre el senyor de Charlus, «i el dret de vestir de vermell gràcies a un títol cardenalici, ja que la neboda del meu besoncle cardenal va llegar al meu avi el títol de duc, pel

qual va ser substituït. Ja veig que les metàfores el deixen sord i la història de França indiferent. D'altra banda», va afegir potser menys com a conclusió que com a advertiment, «aquesta atracció que exerceixen damunt meu jovecells que em defugen, per descomptat per por, perquè només el respecte els tanca la boca i els impedeix cridar-me que m'estimen, exigeix d'ells un rang social eminent. Així i tot, la seva indiferència fingida pot produir, tanmateix, l'efecte exactament contrari. Ximplement perllongada em cansa. Per posar un exemple de la mena que li resultarà més familiar, quan van fer obres de reparació al meu palauet, per no provocar la gelosia de totes les duquesses que es disputaven l'honor de poder dir que m'havien allotjat a casa seva, vaig anar a passar uns quants dies a l'"hotel", com se sol dir. Coneixia un dels cambriers de planta, i li vaig parlar d'un jove grum que tancava les portetes i que s'havia mostrat refractari a les meves proposicions. Finalment, exasperat, per demostrar-li que les meves intencions eren honestes, vaig encarregar que li oferissin una suma ridículament elevada només perquè pugés a parlar cinc minuts amb mi a la meva habitació. Vaig esperar en va. Aleshores, li vaig agafar tanta tírria que sortia per la porta de servei per no veure la cara d'aquell miserable brivall. Després em vaig assabentar que no havia rebut mai cap de les meves notes, que havien estat interceptades, la primera pel cambrier de planta, que tenia enveja, la segona pel conserge de dia, que era un home virtuós, la tercera pel conserge de nit, que estimava el jove grum i es ficava al llit amb ell a l'hora que es llevava Diana. Però la meva tírria no va desaparèixer, i si em portessin el grum en safata de plata com una simple peça de caça, el rebutjaria després de vomitar. Però quina llàstima, hem parlat de coses serioses i ja no ens queda temps per al que jo esperava. Però vostè em podria ser de

gran utilitat, fer d'intermediari; ni això, només la idea ja m'anima i sento que no tot està perdut».

Des de l'inici d'aquesta escena, davant dels meus ulls finalment oberts, s'havia produït una revolució en el senyor de Charlus tan completa, tan immediata com si l'hagués tocat una vareta màgica. Fins aleshores, com que no ho entenia, no ho veia. El vici (es parla així per comoditat del llenguatge), el vici de cadascú ens acompanya a la manera d'aquell geni que era invisible per als homes mentre n'ignoraven la presència. La bondat, l'engany, el nom, les relacions mundanes, no es deixen descobrir, i les portem amagades. El mateix Ulisses no reconeix al principi Atena. Però els déus són immediatament perceptibles als déus, el semblant ho és de seguida per al semblant, i així també ho havia estat el senyor de Charlus per a Jupien. Fins ara m'havia trobat, enfront del senyor de Charlus, de la mateixa manera que un home distret que, davant d'una dona embarassada en la cintura afeixugada de la qual no s'ha fixat, s'obstina, mentre ella repeteix somrient: «Estic una mica cansada, en aquest moment», a preguntar-li indiscretament: «I doncs, què li passa?». Però n'hi ha prou que algú li digui: «Està embarassada», perquè de sobte es fixi en el ventre i no vegi res més. És la raó la que obre els ulls; un error dissipat ens dona un sentit més.

Les persones que s'estimen més no referir-se, com a exemples d'aquesta llei, als senyors de Charlus que coneixen, de qui no havien sospitat gens durant molt de temps, fins al dia que, sobre la superfície homogènia de l'individu semblant als altres, venen a aparèixer, traçats amb una tinta fins aleshores invisible, els caràcters que componen la paraula estimada pels grecs antics, en tenen prou, per convèncer-se que el món que els envolta se'ls mostra al principi nu, despullat dels mil ornaments que ofereix a d'altres

més instruïts, de recordar quantes vegades en la vida han estat a punt de ficar la pota. Res, en el rostre sense personalitat d'un home o d'un altre, podia fer-li suposar que era precisament el germà, o el promès, o l'amant d'una dona del qual estaven a punt de dir: «Quin tros d'ase!». Però aleshores, per sort, una paraula xiuxiuejada pel veí reté en els seus llavis el terme fatal. De seguida apareixen, com un *Mane, Tecel, Fares*, aquestes paraules: és el promès, o és el germà, o és l'amant de la dona que no convé anomenar en presència d'ell: «Ase». I aquesta simple idea nova arrossegarà tot un reagrupament, la retirada o l'avançada de la fracció de les idees, a partir d'ara completades, que posseïem sobre la resta de la família. Per molt que ara s'acoblés al senyor de Charlus un altre ésser que el diferenciés de la resta d'homes, com el centaure al cavall, per molt que aquest ésser compartís cos amb el baró, jo mai me n'havia adonat. Ara l'abstracte s'havia materialitzat, l'ésser finalment comprès havia perdut ràpidament el seu poder de romandre invisible i la transmutació del senyor de Charlus en una nova persona era tan completa, que no només els contrastos del seu rostre, de la seva veu, sinó també retrospectivament els alts i baixos de les seves relacions amb mi, tot el que fins aleshores havia semblat incoherent al meu enteniment, esdevenia intel·ligible, es mostrava evident com una frase que, en no oferir cap sentit mentre està descomposta en lletres disposades a l'atzar, expressa, quan els caràcters es recol·loquen en l'ordre convenient, un pensament que no es podrà oblidar.

A més, ara entenia per què feia una estona, quan l'havia vist sortir de casa de la senyora de Villeparisis, m'havia semblat que el senyor de Charlus feia pensar en una dona: n'era una! Pertanyia a la raça d'aquests éssers menys contradictoris que no semblen, l'ideal dels quals és viril, justament per-

què el seu temperament és femení, i que són semblants, només en aparença, als altres homes; allà on cadascú porta, inscrita en els ulls a través dels quals veu totes les coses de l'univers, una silueta retallada a la superfície de la pupilla, per a ells no és la d'una nimfa, sinó la d'un efeb. Raça sobre la qual pesa una maledicció i que ha de viure en la mentida i el perjuri, perquè sap que el seu desig, que per a la resta de criatures representa el goig més gran de la vida, està considerat castigable i vergonyós, per ser inconfessable; que ha de renegar del seu Déu, perquè, encara que cristians, quan compareixen davant del tribunal com a acusats, no tenen altre remei, davant del Crist i en nom seu, que defensar-se com d'una calúmnia del que és la seva pròpia vida; fills sense mare, a qui es veuen obligats a mentir fins i tot a l'hora de tancar-li els ulls; amics sense amistats, malgrat totes les que el seu encant freqüentment reconegut inspira, i que el seu cor, sovint bondadós, experimentaria; però ¿poden anomenar-se amistats aquestes relacions que només vegeten gràcies a una mentida que, només al primer impuls de confiança i sinceritat al qual estarien temptats d'abandonar-se, rebutjarien amb fàstic, a menys que no es trobessin davant d'un esperit imparcial, és a dir, empàtic, però que, desorientat sobre ell mateix per culpa d'una psicologia convencional, farà derivar del vici confessat fins i tot l'afecte que li resulta més distant, de la mateixa manera que certs jutges suposen i excusen més fàcilment l'assassinat en els invertits i la traïció en els jueus per raons extretes del pecat original i la fatalitat de la raça? És a dir —almenys segons la primera teoria que ja vaig esbossar aleshores, que veurem modificar-se més endavant i en la qual precisament això els hauria molestat profundament si aquesta contradicció no hagués romàs oculta als seus ulls en virtut de la mateixa il·lusió que els feia veure i viure—, amants que gairebé tenen

vedada la possibilitat d'aquest amor l'esperança del qual els infon la força per suportar tants riscos i solituds, perquè s'han enamorat precisament d'un home que no té res de dona, d'un home que no és invertit i que, en conseqüència, no els pot estimar; de manera que mai no podrien satisfer el seu desig si els diners no els lliuressin homes de debò, i si la imaginació no acabés per prendre per homes de veritat els invertits amb qui s'han prostituït. Sense honor, tret de precari, sense llibertat, tret d'una de provisional fins que es descobreixi el crim; sense cap situació, tret d'una d'ines- table, com per al poeta celebrat la vetlla a tots els salons, aplaudit a tots els teatres de Londres, i expulsat l'endemà de tots els hotels de mala mort, sense poder trobar un coixí on reposar el cap, donant voltes a la mola com Samsó i dient com ell:

Els dos sexes moriran cadascun pel seu costat;

exclusos i tot —excepte els dies de gran infortuni en què la majoria fa pinya al voltant de la víctima, com els jueus al voltant de Dreyfus— de la simpatia, de vegades de la companyia, dels seus semblants, als qui donen el disgust de mostrar-los el que són, reflectit en un mirall que, com que ja no els afavoreix, posa en relleu totes les tares que no havien volgut observar en ells mateixos i que els fa comprendre que allò que anomenaven el seu amor (i al qual, jugant amb la paraula, havien annexionat, per sentit social, tot el que la poesia, la pintura, la música, la cavalleriesitat, l'ascetisme, han pogut afegir a aquesta paraula) deriva no pas d'un ideal de bellesa que hagin triat, sinó d'una malaltia incurable; de nou, com els jueus (tret d'alguns que només volen relacionar-se amb els de la seva raça i sempre tenen a la boca les paraules rituals i les bromes reconsagrades), fu-

gint els uns dels altres, buscant els qui són més oposats a ells, els que no volen saber res d'ells, perdonant-los les ofenses, enlluernant-se amb les seves complaences; però també units als seus semblants per l'ostracisme que els colpeja, l'oprobri en què han caigut, finalment han acabat per adoptar, arran d'una persecució similar a la d'Israel, les característiques físiques i morals d'una raça, de vegades belles, sovint horroroses, trobant (malgrat totes les burles amb què aquell que, més barrejat, més ben assimilat a la raça adversa, és relativament, en aparença, el menys invertit, esclafa qui ha continuat sent-ho) un alleujament en la freqüentació dels seus semblants, i fins i tot un suport en la seva existència, fins al punt que, tot negant que siguin una raça (el nom de la qual és la major injúria), a aquells que aconsegueixen amagar el que són, els desemmascaren de bon grat, no tant per perjudicar-los, cosa que no detesten, com per excusar-se, i fins i tot van a buscar, com un metge l'apendicitis, la inversió en la Història i es complaen recordant que Sòcrates era un d'ells, igual que els israelites diuen que Jesús era jueu, sense pensar que no hi havia anormals quan l'homosexualitat era la regla, ni anticristians abans de Crist, que només l'oprobri fa el crim, perquè només ha deixat subsistir els que eren refractaris a qualsevol predicació, a qualsevol exemple, a qualsevol càstig, en virtut d'una disposició innata tan especial, que repugna més als altres homes (mal que pugui anar acompanyada d'altres qualitats morals) que certs vicis que la contradiuen, com ara el robatori, la crueltat, la mala fe, més ben comprensos i, per tant, més excusats pel comú dels homes; formant una francmaçoneria força més estesa, més eficaç i menys sospitada que la de les lògies, perquè es basa en una identitat de gustos, necessitats, costums, perills, aprenentatges, saber, tràfic, glossari, i en la qual els membres mateixos que

desitgen no conèixer-se es reconeixen a l'instant per senyals naturals o convencionals, involuntaris o volguts, que indiquen al captaire un semblant en el gran senyor al qui tanquen la portella del cotxe, al pare en el promès de la seva filla, a aquell que havia volgut curar-se, confessar-se, que insistia a defensar-se, en el metge, en el capellà, en l'advocat a qui s'ha adreçat; tots plegats obligats a protegir el seu secret, però participants del secret dels altres que la resta de la humanitat ni sospita i que fa que, per a ells, les novel·les d'aventures més inversemblants els semblin vertaderes; perquè, en aquesta vida novel·lesca, anacrònica, l'ambaixador és amic del presoner; el príncep, amb aquesta desimboltura que proporciona l'educació aristocràtica i que no té un burgeset insegur, se'n va, després de visitar la duquesa, a confabular amb el brivall; part reprovada de la col·lectivitat humana, però una part important, sospitada allà on no hi és, estesa, insolent, impune allà on no l'endevinen; que compta amb adherents per tot arreu, entre el poble, a l'exèrcit, al temple, a la presó, al tron; que, al cap i a la fi, viu, almenys en bona part, en la intimitat tendra i perillosa amb els homes de l'altra raça, provocant-los, jugant-hi a parlar del seu vici com si no fos el seu, joc que resulta fàcil per la ceguesa o la hipocresia dels altres, joc que pot allargar-se anys fins al dia que esclata l'escàndol en què aquests domadors són devorats; fins aleshores obligats a ocultar la seva vida, a apartar la mirada d'on voldrien fixar-la, a fixar-la allà d'on voldrien apartar-la, a canviar el gènere de bon nombre d'adjectius del seu vocabulari, una imposició social lleugera al costat de la imposició interior que el seu vici, o el que s'anomena impròpiament així, els imposa no només de cara als altres sinó també a ells mateixos, i de manera que a ells mateixos no els sembli un vici. Però alguns, més pràctics, més impacients, que no estan per ro-

manços i no volen renunciar a simplificar-se la vida i guanyar el temps que pot resultar de la cooperació, s'han creat dos cercles, el segon integrat exclusivament per individus com ells.

Això sorprèn als que són pobres i venen de províncies, sense relacions, sense res més que l'ambició d'arribar a ser un dia un metge o un advocat cèlebre, amb un cap encara buit d'opinions, un cos desproveït de bones maneres i que compten embellir ràpidament, igual que comprarien per al seu recambró del Barri Llatí mobles com els que veuran i imitaran a casa dels qui ja s'han «fet un nom» a la professió útil i seriosa en què desitgen fer carrera i destacar; el gust especial d'aquests darrers, heretat sense saber-ho com l'apetitudo per al dibuix, la música, la ceguesa, és potser l'única originalitat viva, despòtica... i que un vespre determinat els obliga a faltar a certa reunió útil per a la seva carrera amb persones de qui segurament adoptaran la manera de parlar, de pensar, de vestir-se i de pentinar-se. Al seu barri, on només freqüenten condeixebles, mestres o algun compatriota ja ben instal·lat i protector, ràpidament han descobert altres joves que el mateix gust particular els fa més propers, igual que en una petita ciutat s'acaben relacionant el professor de secundària i el notari perquè a tots dos els agrada la música de cambra o els ivoris de l'edat mitjana; aplicant a l'objecte de la seva distracció el mateix instint utilitari, el mateix esperit professional que els guia en la seva carrera, els retroben en sessions en què un profà és tan poc admès com en les que reuneixen els amants de tabaques antigues, estampes japoneses o flors exòtiques i en què, motivats pel plaer d'instruir-se, per la utilitat dels intercanvis i pel temor de les competències, regnen alhora, com en un mercat de filatèlics, la mentalitat curta dels especialistes i les rivalitats ferotges dels col·leccionistes. De